

MÜSLÜMAN DÜŞÜNCESİ

ÇAĞDAŞ DÖNEM - SEMBOL ŞAHSİYETLER

<http://dusunceninokullasmasi.com/tr/musluman-dusuncesi-cagdas-donem-sembol-sahsiyetler.aspx?k=mdcds.221>

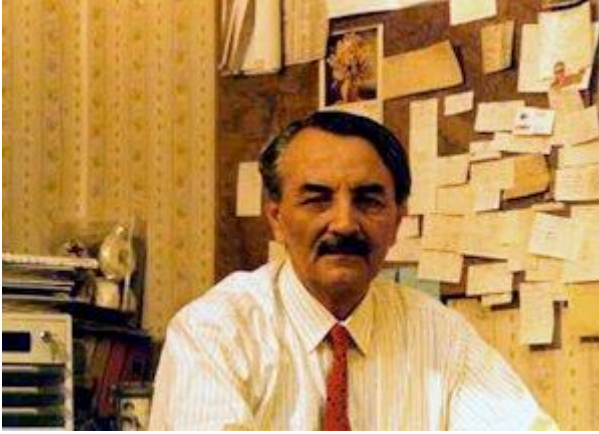
ERCÜMEND ÖZKAN:

TÜRKİYE'DE 'RADİKAL İSLAM'IN ÖNCÜSÜ

(1938-1995)

Kısa Hayat Hikâyesi

Çocukluk ve gençlik çağlarında mukaddesatçı-muhafazakâr bir çevrede büyüyen Özkan, hep dini hassasiyet sahibi biri oldu. Gençlik döneminde milliyetçi çevrelere ilgi duymasına rağmen, 22 yaşında Hizbuttahrir ile tanıştıktan sonra köklü bir zihinsel dönüşüm yaşadı ve tipik manada bir 'İslamcı' oldu.

Meraklı, acar bir karaktere sahip olduğu için, milliyetçi çevreler arasında iken de Hizbuttahrir'e katıldıktan sonra da kısa sürede diğerleri arasında tebarüz etti. Nitekim Hizbuttahrir'in Türkiye kolunda 3 yıl sonra liderlik pozisyonuna yükseldi ve örgütten ayrılacağı 1967 yılına kadar (4 yıl) bu liderliği sürdürdü. Özkan, bu süre zarfında, Ürdün kökenli örgüt adına Türkiye'de ses getirici bir propaganda faaliyeti yürüttü ve bu çalışma oldukça da etkili oldu. Hazırlanan bildirimler, sıkı bir disiplin altında, posta vs. yoluyla dönemin önemli kişilerine, milletvekillerine, bakanlara vs. gönderildi. Bildirimlerde altı çizilen husus, Hilafet'in yeniden tesis edileceğiydi. Bu çalışma öylesine ses getirdi ki, ulusal medyada bile Hilafet'in geri geleceği yönünde bir korku havası oluştu. Bu durum, güvenlik güçlerini harekete geçirdi ve Özkan 'kaçak' konumuna düştü. Yaklaşık 1 yıllık bir takibin ardından Özkan, yakalandı; mahkum oldu ve 5 yıl hapse, ömür boyu kamu hizmetlerinden men cezasına çarptırıldı. Cezaevinde iken, daha önce örgütte gördüğü düşünsel ve stratejik yanlışlıkları yeniden değerlendirme fırsatını buldu ve yine aynı yıl (1967) örgütten "dokuz talakla boşanarak" ayrıldı. Ayrılık gerekçesi temel kaynaklara (özellikle de Sünnet'e) yaklaşım farklılığı ve yapılan stratejik

hatalardı (örneğin, Hilafet devletinin merkezi olarak Türkiye gibi büyük bir ülke değil de Ürdün'ün seçilmesi, vb). Hizbuttahrir ile bağlarını koparan Özkan, boş durmadı ve hapiste geri kalan yıllarını yeni bir oluşumun hazırlıklarını yaparak geçirdi. 1971 yılında tahliye olduktan sonra illegal 'İslam Partisi'ni kurdu ve tüzüğünü hazırladı. Dönemin önde gelen kimi isimleri de (milletvekilleri, bakanlar, vs.) dâhil olmak üzere davetini herkese götürdü. Fakat genellikle olumsuz cevaplar aldı. Örgütlenme yoluyla davet çalışmalarının tıkanıldığını gören Özkan, 1980 İhtilali'nin doğurduğu havanın da etkisiyle bu kez farklı bir çalışma tarzına yöneldi ve ihtilalden 4 ay sonra İktibas'ı çıkarmaya başladı. İhtilalin "zemheri soğuşunda" yayın faaliyetini sürdüren İktibas, yapmış olduğu cesur yayınlarla kısa sürede Müslüman kamuoyunun dikkatini çekti ve tirajı 10.000'leri geçti. Bir süre sonra derginin dağıtımında engellerle karşılaşan Özkan, emniyetten bir görevlinin yaptığı gayri resmi bir izahatla, "tirajı 10.000'i geçen 'sakıncalı' yayınların dağıtımının bir şekilde engellendiğini" öğrendi. Özkan bu tür engelleme faaliyetlerine rağmen yayın faaliyetini sürdürdü; ancak bu kez de yayınlanan bir yazı nedeniyle dergi toplatıldı; Özkan sorumlu yazı işleri müdürü olarak ceza aldı ve birkaç ay hapis yattı. Benzer baskılar gelenekçi çevrelerden de geldi; tavizsiz yayını sürdüren dergiye, bu kez bu çevreler, ya toptan satın alıp imha ederek ya da aleyhte propaganda yaparak ('mezhepsiz', 'ajan' veya "genelev işletiyor" vs. diyerek) engel olmaya çalıştılar. Özellikle de mezheplerin din yerine konulmasına yönelik eleştirilerinden ve tasavvufun 'ayrı bir din' olduğunu ilan etmesinden sonra, bu çevrelerin baskısı daha da arttı. (Bu baskı derginin bürosuna bomba konulmasına kadar vardı. Güvenlik güçlerinin zamanında müdahalesi ile bomba patlamadan etkisiz hale getirildi). Ancak Özkan bu süre zarfında da (1987 yılında geçirdiği kalp krizinden sonra devam eden felçlilik hali yüzünden 2 yıl dergiyi çıkaramamasına rağmen) yılmadan çalışmalarına devam etti. Turgut Özal'ın sınıf ve din temeline dayalı partisel oluşumları yasaklayan 141, 142 ve 163. maddeleri Ceza Yasası'ndan kaldırmasından sonra oluşan yeni vassatta bir 'Şeriatçı' partinin kurulabileceği yönünde ortaya çıkan siyasal havadan İslami Hareket'in lehine yararlanmak için, bu kez, 'İslami Parti' adında yeni bir siyasal oluşumun hazırlıklarına başladı. Ülkedeki farklı İslamcı çevrelerle görüşüp, onların desteğini arayan Özkan, umduğunu bulamadı ve bir süre sonra bu girişimi rafa kaldırdı. Fakat ülkedeki siyasal havanın görece rahatladığını düşündüğü için, bu kez yeni bir fırsat olarak ulusal bir özel TV kanalı (BHA TV) kurmak için kolları sıvadı. Televizyonun deneme yayını yapabilecek seviyeye gelmesini sağladı ama sürekli yayın için gerekli ekibi kuramadığı için, bu girişimi de akamete uğradı. Özkan, bütün bu çalışmaları sırasında Anadolu'yu karış karış gezerek, tanıştığı kesimlere inandığı doğruları götürmek için, konferanslar verdi, panellere katıldı, özel görüşmeler vs. yaptı. Yine bu tür bir faaliyet için bulunduğu Adana'da 23 Ocak 1995'te Hakk'ın rahmetine kavuştu.

...

Düşünceleri ve Yaklaşımı

Özkan, kendi ifadesiyle, bir ‘Tevhid dostu’dur. O, Tevhidi İslam’ın Türkiye’de yaygınlaşıp güçlenmesi için cansiperane çalışmış bir kişidir. İbadetin siyaset, siyasetin ibadet olduğuna inanır. Bu nedenle, ‘siyasi’ bilinç sahibi olmanın, Özkan’ın düşüncesinde önemli bir yeri vardır. (Nitekim İktibas’ın bölümlerine bakıldığında, Kavramlar’dan önce Yorum bölümü gelir.) O, amele dönüşmemiş imanı tasvip etmez. Bu nedenle, onun için “inanmak ve yaşamak” ayrılmaz bir ikilidir. Siyasi gündem ise, ‘hayat’ın bir anlamda kendisidir ve Müslüman bu gündeme uzak kalmaz. Müslüman ‘iktidar’ı hedefler; bu yüzden, İslam Devleti için çalışmak bir Müslüman için zorunludur. O, kural olarak teşkilatlı (legal veya illegal) çalışmayı benimsemiştir ama çalışmanın da ‘kurallar’ı vardır. Çalışma disiplinine önem verir fakat bunu katı bir ‘hiyerarşi’ ile yürütmeyi istemez. Her ne kadar “imamın kararı gizli açık bütün ihtilafları ortadan kaldırır” görüşünde olsa da, toplantı sonunda kendi görüşünün aleyhine çıkan kararları ‘gönlü razı olmasa bile’ uygulamaktan içtinap etmemiştir. ‘Danışma’nın önemine inanır ve bu bağlamda “her bilen üzerinde bir bilen vardır” ayetini sık sık hatırlatır. Bir konuda yanlış düşündüğü kendisine gösterilirse hemen yanlışından vazgeçer ve doğruyu alır (nitekim önceki düşüncelerinden biri olan “mütevâtir rivayet itikatta esas alınır” görüşünden daha sonra vazgeçmiştir; çünkü ona göre itikatta sadece Kur’an esastır). Özkan’ın Tevhid dostluğu, tek taraflı değildir; o, Tevhid’in düşmanlarının da hasmıdır. Onun ‘gelenek’ eleştirisini bu zaviyeden değerlendirmek gerekir. Evet, tasavvufa karşıdır; fakat onun bu karşıtlığı, Tevhid’e dostluğundandır. Mezheplerin din edinilmesine karşıdır; zira bu anlayış, Tevhid’e zarar vermektedir. Evrenesoğlu ile mahkemelik olmuştur ama bu şahsı için değil, Risalet Nurları’nda Tevhidi bakımdan aykırılıklar gördüğü içindir. Hukuk dilinde onun yaptığı bir nevi ‘müdahil avukatlık’tır. Kimse hakkı savunmazsa, o davaya ‘müdahil’ olur ve Hakk’ın yanında yer alır. Bu açıdan, onun tasavvuf aleyhindeki görüşlerini, Tevhid’e olan dostluğunun gereği olarak görmek gerekir. Nitekim o, bundan önce modernitenin kavramlarına karşı da mücadele vermiştir. Demokrasi tartışmaları (Yaşar Kaplan’ın Demokrasi Risalesi başlıklı eserinin yayınlanmasından sonra yapılan tartışmalar) hatırlanacak olursa, aynı tavrı, gelenek eleştirisinden önce bu noktada göstermiş olduğu görülür. O, pek çoklarının “demokrasi İslam ile bağdaşır” anlayışında olduğu bir dönemde demokrasinin “hevaya uyma rejimi” olduğunu açıkça söylemektedir ve bu görüşünü İslam’ın ve modernitenin temel kavramlarına dayandırmaktadır. Onun demokrasi karşıtlığı sloganik de değildir. ‘Siyaset’ kavramını işlediği yazısında, demokrasinin temelinde yer alan ‘özgürlük’ ve ‘eşitlik’ kavramlarının da sahte olduğunu ve İslamlaştırılamayacağını söylemektedir ki, bu bilinç, bugün bile birçok ‘Müslüman entelektüel’de henüz yoktur. Kavramlar konusundaki bu hassasiyetinin bir örneğini de ‘İran Devrimi’nden sonra ülkenin resmi adının ‘Cumhuriyet’ olarak konulması sırasında da göstermiştir. O ‘Cumhuriyet’ kavramının İslamileştirilemeyeceğini düşünmektedir ve bunu yapan velev ki bir ‘İslam Devleti’ olsun, ona da itiraz etmektedir. Özkan’ın kavramlar konusundaki hassasiyetinin en iyi örneğini belki ‘devrimcilik’ üzerine yazdığı yazısında görürüz. O, ‘devrim’in ‘ödünç alınmış’

bir kavram olduğuna inanmaktadır ve Müslümanların bu kavramı kullanmaktan vazgeçip yerine Kur’ani ‘salih olma’ kavramını kullanmaları gerektiğini söylemektedir. İran Devrimi’nden sonra moda olan bir kavrama, ‘devrim atmosferi’nin sürdüğü bir dönemde böylesi bir eleştiri getirebilmesi, kanımca, onun bu noktadaki hassasiyetini gösteren iyi bir örnektir.

Özkan’ın bu hassasiyetinin bir diğer örneğini de, ‘yöntem’ konusunda görürüz. O, “amaca ulaşmak için her yol mübahtır” anlayışına karşıdır ve ‘yöntem’in de İslami olması gerektiğinde ısrarcıdır. Bu nedenle demokratik düzenlerde ‘parti siyaseti’ gütmeyi doğru bulmaz. Ona göre, bu tür düzenlerde “Hz. Ömer bile gelse, bir şey yapamaz.” Onun bu noktadaki görüşü Kutub’unkiyle benzerlik arz eder. O da, Kutub gibi, bu tür düzenlere katılmanın “düzenin çarkları arasında ezilmek” anlamına geleceğini söyler ve bu nedenle Müslüman Kardeşler ve Cemaat-i İslami gibi hareketleri bu yönde eleştirir. Türkiye’de MNP-MSP ile başlayan ve Refah Partisi ile devam eden oluşumları da bu yüzden olumluamaz. Kendisine 1970’li yıllarda gelen valilik, milletvekilliği gibi teklifleri de bu yüzden reddetmiştir ve hatta kendisini bu noktada “teklif dahi edilemezler”den görmektedir. Çünkü bu hususta o kadar tavizsizdir ki, daha sonra kurulan partiler kendisine bu yönde teklifte dahi bulunamamışlardır! Ona göre, ‘değişim’in yolu bellidir. Önce “bir kavim nefsinde olanı değiştirecektir.” Bu ise temelde ‘ikna’ yolunun benimsenmesi ile mümkün olur. Bu yöndeki çalışma başarı kazanırsa, ancak o zaman (yani “devrime beş kala”) şiddete izin vardır. Onun dışında şiddet meşru değildir: hele ‘terör taktikleri’ asla caiz görülemez. Çünkü ona göre, değişim, esas itibarıyla, ‘kalplerde’ (yani ‘düşüncede’) gerçekleşir.

Özkan’ın düşüncelerini tahlil ederken sıklıkla yapılan yanlışlara da değinmek gerekmektedir. Öncelikle onun Kur’an ve Sünnet’e bakışını ‘mealcilik’ olarak bilinen görüşten ayırt etmek gerekir. O, Kur’an’ın ‘anlaşılabilirliğini’ söyler ama hiçbir şekilde ‘gelişigüzel’ okumalara prim vermez. O, ‘anlama’nın mümkün olduğunu, ancak bunun için de bir cehdin gerektiğini ifade eder. Mealin gelişigüzel okunmasıyla ulaşılabilecek sonuçlara da itibar etmez. Hatta bu yönde ‘mealciliği’ eleştiren özel bir yazı da yazmıştır. Sünnet kavramına ilişkin görüşü ise orijinaldir ve (bazılarınca sanıldığı aksine) ‘hadisleri’ toptan reddetmez. Ona göre, Sünnet, Peygamberimizin Kur’an’ı pratize ediş şeklidir. Hadisler ise “Peygamberimizin söylediği söylenen sözler”dir. Yani Özkan, Sünnet’in bağlayıcılığını kabul etmektedir, fakat hadislerin de bir elekten geçirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onun bu konudaki yaklaşımının, Ebu Hanife’ninkinden özde farkı yoktur. Zira Ebu Hanife de, kendisine gelen bazı ‘sahih’ (denilen) rivayetleri, Kur’an’a uymuyor diye reddetmiştir. Dolayısıyla, Özkan’ın bu tavrında reddiyecilik değil, bir ‘seçicilik’ vardır. Nitekim aynı tavrı, genel olarak ‘geleneğe’ yaklaşımında da görürüz. O, geleneğin toptan reddini talep etmemekte; bilakis iyisinin kötüsünden ayırt edilmesini önermektedir. Örneğin ‘akıl’ın işletilmesi gerektiğini söyler; ama ‘kıyas’ yönteminin iptalini anlamsız bulur (bilindiği üzere ‘kıyas’ ‘Edille-i Erbaa’nın dördüncü ilkesidir). Ona göre akıl ne kadar çok işletilirse, İslam o kadar iyi anlaşılır; fakat burada ‘akıl doğru çalışması’ esastır. O, ‘hurafelere’ karşı çıkar; çünkü burada ‘vehim’, ‘hayal’ vb. unsurlar belirleyi-

cidir. Yine Özkan, geleneğe karşı da ‘seçici’ davranır. Gelenekten gelen birçok ‘adet’in güzel olduğunu ve korunması gerektiğini düşünür (örnek olarak Muhammed Esed’in Mekke’ye Giden Yol adlı eserinde yer alan ve bir ‘tren yolculuğu’ sırasında bir parça ekmeğini Hıristiyan arkadaşıyla paylaşan köylünün tavrını gösterir ve İslam ahlakının yansıması olarak gördüğü bu tür hoş adetlerin korunması gerektiğini söyler). Kısacası, Özkan’ın geleneğe yönelik tavrını ‘maruf’ kavramı ile ifade etmek mümkündür. O, özetle, maruf olanın alınmasını, münker olanın terk edilmesini önermektedir.

...

Çağdaş Müslüman Düşüncedeki Yeri

Ercüment Özkan, gerek düşünceleri, gerek pratik hayat tecrübesi itibarıyla Türkiye İslami Hareketi’nin en önemli isimlerinden biridir. Takdir edilmelidir ki, Tevhidi manada birçok konuyu Türkiye halkının gündemine o taşımış ve bunların görece popülerleşmesine katkıda bulunmuştur. İbrahim Sadri’nin 1983 Yazarlar Birliği Yıllığı’nda yaptığı değerlendirmede de ifade edildiği üzere, döneminde İktibas, okur kitlesinin düzeyinin “hayli üzerinde” bir bilgi ve bilinç düzeyine sahiptir. Bu bakımdan, Türkiye’deki Müslüman (hatta genel) okurun düzeyinin yükselmesinde Özkan’ın katkısı inkâr edilemez. O, kendisinden ve görüşlerinin doğruluğundan emindir. Öylesine ki, Kutub ve Mevdudi değerlendirmesi yaptığında, Kutub için “Fi Zilal duygu köpüğü bir tefsirdir; tek önemli eseri Yoldaki İşaretler’dir” diyebilmekte, Mevdudi için ise, “geleneksel bir düşünür ama zaman zaman çok parlak fikirler üretebiliyor” yorumunda bulunabilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Özkan’ı, Kutub’un özlemini dile getirdiği ‘Örnek Kur’an Nesli’nin tanımına ‘açıklama’ getirebilmiş bir kişi olarak görmek mümkündür. Çünkü Kutub, temellerini doğru tanımladığı bu terkinin açılımını gereğince yapmamıştı. Zira onun zamanı, buna müsait değildi. O, hurafelerden arınmış ve doğrudan Kur’an’dan beslenen bir nesli arzu ediyordu, fakat o neslin detaylı tasvirini yapmamıştı (örneğin mezhepler ve tasavvuf konusundaki düşüncesini detaylandırmamıştı). Özkan ise, bu konuda önemli açılımlarda bulunmuştur. O, Kur’an Nesli’nin mezheplere ve tasavvufa bakışı konusunda net ifadeler kullanmış; mezheplerin din edinilmesine ve tasavvufun temel ilkelerine karşı çıkmıştır. Bu bağlamda söyledikleri doğru olabilir, yanlış olabilir; ancak onun bu çabası, düşünce düzeyimizin gelişmesi noktasında önemli bir adım olarak görülmelidir. Benzer bir şey, modernitenin kavramlarıyla ilgili olarak da geçerlidir. Özkan, modern kavramların eleştirisi noktasında da belirli bir yetkinliğe sahibidir ve bazı kavramların (örneğin ‘demokrasi’) tahlili ve reddi hususunda daha özgün ifadeler kullanabilmiştir. Ancak hem İslam hem de modernite alanında Özkan’ın görüşlerinin de (‘okullaşma’ düzeyi açısından) kusursuz olmadığını söylememiz gerekiyor. Okullaşma, bütün malumat materyalinin sistematik bir şekilde değerlendirilmesi sonucunda gerçekleşir ki, Müslüman dünyasının geneli, bu iki alanda henüz bu noktaya ulaşmamıştır. Yani Müslüman Dünyası’nda hem İslam bilgisi, hem de modernitesi bilgisi bugün ‘eksik’tir. Örneğin bir tasavvuf eleştirisi yapılacaksa, Suhreverdi’den tutun İbni

Arabi'ye, Hasan Basri'den tutun Hallac-ı Mansur'a bütün önemli isimlerin 'orijinal' eserlerinden yola çıkarak (tarihsel ve sosyolojik analiz de dâhil olmak üzere) ve yetkin bir şekilde eleştirilmesi gerekir. Yine bir modernite eleştirisi yapılacaksa, Erasmus'tan tutun Marks'a Hobbes'tan tutun Mill'e kadar bütün düşünürlerin orijinal eserlerinden hareketle (tarihsel ve sosyolojik analiz de dâhil olmak üzere) bir modernite eleştirisi yapılmalıdır. İslam dünyasında bugün bu iş, hala 'yetkinlikle' yapılamamıştır. Bir tasavvuf yahut modernite eleştirisi vardır; bu eleştirinin, haklı olduğu yerler de vardır. Fakat bu iş, kanaatimce, 'olması gerektiği gibi' hala yapılamamıştır. Tabii ki, süreç olarak da imkan olarak da olumsuzluklar vardır ve bunların etkisi bugün de devam etmektedir. Ama bu, sonucu değiştirmez. Özetle, düşünce hala okullaşamamıştır. Nasıl ki Mevdudi ve Kutub, Afgani ve Abduh'tan sonraki bir ileri aşamayı temsil ediyorsa, Özkan ve Şeriati de (bazı açılardan) Mevdudi ve Kutub'tan sonraki bir ileri aşamayı temsil etmektedirler. Fakat bu, düşüncenin 'gelişme süreci'nin devam ettiği gerçeğini değiştirmez. Bu süreç, düşünce okullaşana kadar devam edecektir. Bize düşen bu sürece gücümüz yettiğince katkıda bulunmak ve selefimizden okullaşma sürecine katkıları olanları hayırla yâd etmektir. Bendeniz Özkan'ı da bu noktada önemli katkıları olmuş bir kişi olarak görüyorum ve bıraktığı mirasın değerinin zamanla daha iyi takdir edileceğine inanıyorum.

Not: Daha fazla bilgi için, Çağdaş Müslüman Düşünce/Sembol Şahsiyetler, Pınar Yayınları, 2015 adlı kitaba bakınız.